

УДК 37.013.42:378.18:371.83

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science Researcher ID: N-5194-2015

Вадим ЛЮТИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 13/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-9105-0470

Віктор ЖУКОВ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0009-0007-4368-6259

Бібліографічний опис статті: Лях, Т., Лютий, В., Жуков, В. (2024). Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 68–76, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ШЛЯХ ДО ЇХНЬОЇ АКТИВНОЇ УЧАСТІ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ ГРОМАДИ

Волонтерська діяльність може бути неймовірно корисною для студентів, оскільки, долучаючись до неї, вони стають провайдерами позитивних соціальних змін у громаді, а це надає студентам цінний досвід громадянського служіння людині, громаді, суспільству. Участь у волонтерських програмах надає студентам можливість розвивати різні навички, такі як комунікація, лідерство, управління часом і робота в команді, які можуть бути корисними не лише в їхньому професійному житті, але й у повсякденних ситуаціях. Волонтерство дозволяє студентам познайомитися з новими людьми, що може розширити їхнє коло спілкування і допомогти знайти нових друзів, або навіть наставників. Допомогаючи іншим, студенти можуть отримувати емоційне задоволення від усвідомлення, що їхня діяльність має позитивний вплив. Це може покращити їхнє самопочуття і підвищити рівень їхньої мотивації до участі у суспільно значущих справах, що особливо важливо в умовах воєнного часу. Досвід волонтерства може бути важливим доповненням до резюме, показуючи потенційним роботодавцям, що студент є активним, соціально відповідальним і має важливі практичні навички. Волонтерська діяльність часто вимагає креативного підходу та ініціативності, що може допомогти студентам бути готовими до вирішення складних задач в майбутньому. Волонтерство може стати важливим шляхом і дійсно потужним інструментом для різнобічного розвитку студентів як особистостей і роботи їх активними учасниками суспільного життя.

Авторами статті актуалізовано роль волонтерської діяльності у розвитку соціальної активності студентів, формуванню у них важливих особистісних, громадянських та професійних якостей, визначено роль університетів у залученні студентів до волонтерської діяльності та методи й індикатори вимірювання зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності, а також підходи до оцінювання її результативності.

Ключові слова: волонтерська діяльність, волонтерська програма, студенти, студенти-волонтери, територіальна громада, соціальні проблеми громади, соціальна активність, розвиток соціальної активності, соціальний проєкт.

Tetiana LIAKH

PhD in Education, Professor, Head of the Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Web of Science Researcher ID: N-5194-2015

Vadym LIUTYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-9105-0470

Victor ZHUKOV

PhD in Education, Associate Professor, Associate Professor at the Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0009-0007-4368-6259

To cite this article: Liakh, T., Liutyi, V., Zhukov, V. (2024). Volonterska diyalnist studentiv yak shlyakh do yikhnoyi aktyvnoyi uchasti u suspilnomu zhytti hromady [Volunteer activity of students as a way to their active participation in the social life of the community]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 68–76, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>

VOLUNTEER ACTIVITY OF STUDENTS AS A WAY TO THEIR ACTIVE PARTICIPATION IN THE SOCIAL LIFE OF THE COMMUNITY

Volunteer activity can be incredibly beneficial for students, as by engaging in it, they become providers of positive social changes in the community, which gives students valuable experience of civic service to a person, community, society. Participation in volunteer programs gives students the opportunity to develop various skills, such as communication, leadership, time management, and teamwork, which can be useful not only in their professional life but also in everyday situations. Volunteering allows students to meet new people, which can expand their circle of communication and help find new friends, or even mentors. By helping others, students can receive emotional satisfaction from realizing that their activity has a positive impact. This can improve their well-being and increase the level of motivation, which is especially important in wartime conditions. Volunteering experience can be an important addition to the resume, showing potential employers that the student is active, socially responsible, and has important practical skills. Volunteer activity often requires a creative approach and initiative, which can help students be ready to solve complex tasks in the future. Volunteering can be an important path and a truly powerful tool for the multifaceted development of students as individuals and make them active participants in social life.

The authors of the article have actualized the role of volunteer activity in the development of social activity of students, the formation of important personal, civic, and professional qualities in them, defined the role of universities in attracting students to volunteer activity.

Key words: *volunteer activity, volunteer program, students, student volunteers, territorial community, social problems of the community, social activity, development of social activity, social project.*

Постановка проблеми. Сучасні напрямки волонтерської діяльності в Україні визначаються суспільною та військово-політичною ситуацією. Результати цієї діяльності викликають позитивне ставлення суспільства та формують довіру до неї як до сфери загалом, а також до самих волонтерів, з-поміж яких досить багато студентів. Все частіше студенти розпочинають волонтерську діяльність ще на початку

свого навчання в університетах, стаючи провайдерами позитивних соціальних змін у громадах, а університети все більше приділяють увагу розвитку соціальної активності студентів через волонтерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені та практики постійно звертаються до питання залучення студентів до волонтерської діяльності. Так, вплив волонтер-

ської діяльності на розвиток студентів, їхню громадянську активність та соціальну відповідальність досліджували Е. Балашов (Балашов, 2013), З. Бондаренко (Бондаренко, 2019), А. Котелевець (Kotelevets, 2021), Л. Романовська (Романовська, 2013) та ін. Мотивацію студентів до волонтерської діяльності досліджували Д. Базилюк, Н. Гевчук (Гевчук & Базилюк, 2023); С. Демида, М. Носок (Демида & Носок, 2018) та ін. Волонтерство в умовах університетської спільноти стало предметом наукового інтересу Р. Драпушка, П. Горінова (Драпушко & Горінов, 2023), М. Моторної (Моторна, 2024), Н. Поліщук (Поліщук, 2023) та ін. Роль волонтерства у розвитку соціальної активності громади підкреслили у своїх публікаціях С. Гунько, О. Карпенко, Т. Лях (Гунько та ін., 2023), Т. Спіріна, Є. Ковтун (Лях та ін., 2023), М. Лехолетова (Liakh et al., 2022). Розвиток молодіжних волонтерських програм в умовах пандемії COVID-19 в громадах, прилежних до району проведення операції об'єднаних сил на сході України, вивчали дослідники з Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (Liakh et al., 2021). Проблема управління волонтерськими програмами та успішні кейси організації волонтерської діяльності студентів в умовах університетів та громадських організацій представлено в навчальних посібниках «Менеджмент волонтерських груп від А до Я» (З. Бондаренко та ін., 2012) та «Менеджмент волонтерських програм» (Журавель та ін., 2020). Вище перераховані публікації та дослідження важливі для розуміння чинників, які стимулюють студентів приєднатися до волонтерських програм й ініціатив, та виявлення їхнього потенціалу у цій сфері.

Метою статті є актуалізувати роль волонтерської діяльності у розвитку соціальної активності студентів, формуванню у них важливих особистісних, громадянських і професійних якостей; визначити роль університетів у залученні студентів до волонтерської діяльності та методи й індикатори вимірювання зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності, а також підходи до оцінювання її результативності.

Виклад основного матеріалу. Соціальна активність студентів-волонтерів – це активна участь студентів у волонтерських ініціативах, програмах та соціальних проектах із волон-

терською складовою, спрямованих на надання допомоги й підтримки іншим людям (чи НУО/соціальним агенціям) без отримання ними матеріальної вигоди. Ця активність може містити різноманітні види діяльності з метою покращення якості життя в громаді та вирішення її соціальних проблем. Волонтерство може значно сприяти підвищенню соціальної активності студентів. Участь у волонтерських проектах допомагає студентам розвивати соціальні навички, сприяє їхній активній взаємодії з різними групами людей, включаючи вразливі, та виробленню емпатії. Волонтерство допомагає студентам зрозуміти соціальні проблеми громади та розробляти/втілювати в життя способи їх вирішення, що сприяє їхньому розвитку як активних громадян.

Крім того, волонтерство може допомогти студентам сформувати та значно розширити свою мережу соціальних контактів, знайти нові можливості для саморозвитку та навчання, а також підвищити конкурентоспроможність на ринку праці. Участь у волонтерських програмах сприяє формуванню відповідальності, взаємодопомоги та співпраці, що є важливим як для особистого, так і для професійного розвитку студентів. Отже, волонтерство може значно вплинути на підвищення соціальної активності студентів, сприяючи їхньому розвитку як особистостей та активних учасників громадського життя.

Причини волонтерування студентів різноманітні. Дехто волонтерує для того, щоб здобути нові навички й отримати додатковий досвід у певній галузі. Так, наприклад, часто майбутні соціальні працівники вбачають у волонтерській діяльності в соціальних агенціях і соціальних проектах НУО можливість швидкого входження в свою професію. Інші можуть бажати зробити свій внесок у вирішення екологічних проблем, допомагають потребуючим з числа осіб, які потрапили в складні життєві обставини, або ж вони просто покращують своє самопочуття та отримують задоволення від того, що допомагають іншим. Волонтерство також може бути частиною соціальної або навчальної програми студентів, що допомагає їм розвивати лідерські та міжособистісні навички.

Студенти можуть обирати різні напрями волонтерської діяльності залежно від їхніх інтересів, навичок і цілей, з-поміж них такі, як:

екологічне, культурне, освітнє, медичне, соціальне волонтерство (рис. 1).

Це лише кілька прикладів напрямів волонтерської діяльності, а студенти можуть обирати той, що відповідає їхнім інтересам та цілям, ті, які пропонують соціальні агенції, НУО та університети. Детальніше сфокусуємося на останніх.

У межах реалізації наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні», навесні 2024 року було проведено онлайн опитування 45 координаторів волонтерської діяльності студентів 15 університетів України, а також 172 студентів-волонтерів, залучених до волонтерських програм, які вони впроваджують. Це дозволило простежити ряд особливостей організації волонтерської діяльності студентів в університетах. Зупинимося на них.

У ході дослідження, встановлено, що університет, який активно залучає студентів до волонтерської діяльності може мати ряд вигід, представлених нами нижче у порядку їх ієрархізації респондентами:

1. *Покращення репутації.* Університет, який підтримує волонтерські ініціативи та розвиває волонтерські програми, стає більш привабливим для потенційних студентів, батьків, спонсорів та донорів. Це допомагає підвищити

рівень престижності та позитивно впливає на рейтинг університету;

2. *Розвиток лідерських навичок.* Волонтерська діяльність допомагає студентам розвивати такі важливі навички, як: комунікація, управління, колаборація, робота в команді. Вона допомагає виявити свій лідерський потенціал, навчитися приймати важливі рішення, мотивувати і надихати інших на досягнення спільної мети. Розвиток лідерських навичок у волонтерських ініціативах і програмах може бути корисним для подальшого кар'єрного зростання та успішної роботи у команді;

3. *Сприяння зростанню соціальної відповідальності.* Залучення студентів до волонтерської діяльності допомагає формувати у них усвідомлення соціальних проблем і відповідальності за власну спільноту, громаду. Це сприяє розвитку громадянської активності та підвищенню рівня соціальної свідомості й соціальної активності студентів;

4. *Збільшення можливостей для кар'єрного розвитку.* Участь у волонтерських ініціативах і програмах може бути цінним додатком до резюме студента, підвищуючи його конкурентоспроможність на ринку праці. Крім того, волонтерська діяльність допомагає розвивати мережу соціальних контактів та здобувати цінний досвід, що може бути корисним у майбутній кар'єрі. Часто попередній досвід волонтерської діяльності для випускника освітньої програми без досвіду попередньої роботи є трампліном у професійній кар'єрі;

Рис. 1. Напрями волонтерської діяльності студентів

5. *Створення позитивної атмосфери у кампусі.* Волонтерські ініціативи і програми можуть сприяти зміцненню спільноти студентів, позитивному спілкуванню. Це може сприятливо вплинути на загальну атмосферу в кампусі та вплинути на формування дружніх взаємовідносин серед студентів, студентів і викладачів, студентів і адміністрації університетів;

6. *Підвищення самооцінки та самовпевненості студентів молодших курсів.* Участь у волонтерських ініціативах і програмах допомагає студентам перших курсів відчувати себе частиною спільноти університету, корисними та цінними членами суспільства. Це сприяє підвищенню їхньої самооцінки та впевненості у власних силах, що може мати позитивний вплив на їхнє загальне самопочуття та саморозвиток, полегшує їхню соціальну адаптацію та інтеграцію;

7. *Стимулювання креативності та інновацій.* Участь у волонтерських ініціативах і програмах може спонукати студентів до нових ідей та підходів до вирішення соціальних проблем. Це сприяє розвитку їхньої креативності та інноваційного мислення, що може бути корисним, як при написанні наукових робіт, так і в подальшому навчанні та роботі.

Університети можуть заохочувати студентів до волонтерської діяльності шляхом проведення різноманітних заходів та ініціатив. Із-поміж них респонденти визначили такі:

– *Організація волонтерських програм і соціальних проєктів із волонтерською складовою у кампусі:* університети можуть створювати можливості для студентів брати участь у волонтерських програмах і соціальних проєктах, спрямованих на допомогу територіальній громаді, або спільноті;

– *Надання академічних кредитів за волонтерську роботу:* деякі університети можуть надавати студентам можливість отримати академічні кредити за участь у волонтерських програмах. Зазвичай, це зарахування практики, або самостійних робіт;

– *Організація заходів:* університети можуть проводити заходи, які привертають увагу студентів до волонтерської діяльності, наприклад, виставки, конкурси, лекції, Ярмарок волонтерських вакансій тощо;

– *Надання стипендій та нагород за волонтерську роботу:* деякі університети можуть

надавати стипендії або ж нагороди студентам, які активно займаються волонтерською діяльністю, а та, в свою чергу, відповідає спеціальностям, які вони здобувають;

– *Підтримка студентських організацій, гуртків і клубів, які розвивають волонтерство:* університети можуть надавати фінансову та/чи організаційну підтримку студентським організаціям, гурткам і клубам, Школам волонтерів, які розвивають волонтерство.

Університет може залучати студентів до волонтерської діяльності через різних співробітників та структури. Під час опитування респонденти назвали декілька ключових осіб та відділів, які можуть бути відповідальні за цей процес:

– *Викладачі та НПП:* можуть стимулювати студентів до участі в волонтерських програмах й ініціативах, додаючи волонтерський компонент в програми навчання або дослідницькі проєкти;

– *Відділ / НМЦ соціальної відповідальності університету:* цей відділ може бути відповідальним за розвиток і впровадження стратегій соціальної відповідальності університету, зокрема – волонтерської діяльності;

– *Координатор волонтерської діяльності:* фахівець, який відповідає за організацію та координацію волонтерських програм університету, факультету, кафедри. Він може надавати інформацію про можливості волонтерства, організовувати тренінги та заходи для студентів;

– *Студентська рада:* студентські організації можуть залучати своїх членів до волонтерської діяльності, організовуючи необхідні для цього заходи;

– *Центр розвитку кар'єри:* може сприяти залученню студентів до волонтерської діяльності, підкреслюючи важливість цього досвіду для подальшого професійного розвитку.

Усі респонденти були одностайні у думці, що залучення студентів до волонтерської діяльності може бути ефективним лише при належній організації та підтримці з боку університетської спільноти. Також університети можуть здійснювати підготовку студентів до волонтерської діяльності, використовуючи різні методи і підходи.

Респонденти наголосили на важливості відповідних навчання та підготовки, підкрес-

ливши, що університети можуть проводити спеціальні тренінги та семінари, які навчають студентів навичкам волонтерства, комунікаційним та лідерським вмінням, а також дають знання про соціальні проблеми та потреби громади, вразливі групи.

Також університети можуть включати в освітні програми практико орієнтовані курси, практики та проекти, які дозволяють студентам отримати досвід волонтерської діяльності та навіть отримати заохочення у вигляді додаткових балів, зарахування практики (дозволено Законом України «Про волонтерську діяльність»), відзнак.

Університети, які взяли участь у опитуванні, мають студентські організації, які сприяють розвитку волонтерської діяльності. Ці організації можуть ініціювати волонтерські програми, організувати волонтерські заходи, акції, які допомагають студентам знайти можливості для волонтерства.

Університети також можуть сприяти участі студентів у міжнародних програмах обміну. Студенти можуть взяти участь у волонтерських програмах, ініціативах, соціальних проектах у різних країнах та отримати цінний досвід роботи з різноманітними культурами та спільнотами.

Також університети можуть надавати студентам менторську підтримку та поради з питань волонтерства, допомагаючи їм знайти відповідні можливості та розвивати свої навички у цій сфері.

Ці підходи допомагають університетам готувати студентів до волонтерської діяльності та підтримувати їх у розвитку соціальної відповідальності та активної участі в громадському житті.

Перед університетами, які впроваджують волонтерські програми та усіяко сприяють розвитку культури волонтерської діяльності серед студентів, часто постає питання – *як виміряти зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності?*

На нашу думку, зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності можна виміряти за допомогою ряду методів та показників. На рис. 2 представлені деякі можливі способи такого вимірювання.

Ці методи можна комбінувати та адаптувати в залежності від конкретних цілей та контексту

запланованого дослідження. Важливо також враховувати індивідуальні особливості студентів і контекст їхньої участі у волонтерських ініціативах, програмах, проєктах із волонтерською складовою при вимірюванні зростання їхньої соціальної активності.

Плануючи оцінювання результативності волонтерської діяльності студентів університету, пропонуємо брати до уваги наступне:

Кількість учасників (оцінка кількості студентів, які беруть участь у волонтерських ініціативах, програмах, соціальних проектах із волонтерською складовою);

Обсяг волонтерської діяльності (оцінка кількості годин, які студенти витрачають на волонтерську діяльність);

Результати волонтерських програм, ініціатив, соціальних проєктів із волонтерською складовою (оцінка конкретних результатів та впливу волонтерських програм, ініціатив, соціальних проєктів із волонтерською складовою на спільноту чи організацію);

Задоволеність учасників (опитування студентів про їхню задоволеність від участі у волонтерських програмах);

Звіти та зворотний зв'язок (аналіз звітів про волонтерську діяльність та отримання зворотного зв'язку від учасників та отримувачів допомоги);

Партнерство та співпраця (оцінка рівня співпраці університету з громадськими організаціями та іншими партнерами у сфері волонтерства).

Ці підходи можуть бути комбіновані для комплексної оцінки результативності волонтерської діяльності студентів університету.

Висновки. Залучення студентів до волонтерської діяльності є важливим елементом розвитку їхньої соціальної активності, формування громадянської позиції. Волонтерська діяльність дозволяє студентам не лише набувати цінний досвід і навички, але й відчувати себе корисними для суспільства, громади, в якій вони проживають, та сприяти покращенню якості життя. Залучення студентів до волонтерської діяльності сприяє їхньому особистісному зростанню, розвитку лідерських якостей та відчуття відповідальності за довкілля та громади. Крім того, ця діяльність може мати позитивний вплив на їхню подальшу кар'єру, оскільки волонтерський досвід може стати вагомим

Опитування	<ul style="list-style-type: none"> Вивчення думок, переконань, мотивації та досвіду студентів щодо їхньої участі у волонтерській діяльності може дати уявлення про їхню соціальну активність та зміни, які відбулися через цю участь
Соціальні медіа	<ul style="list-style-type: none"> Аналіз активності студентів у соціальних мережах, включаючи пости про волонтерську діяльність, коментарі та спілкування з іншими користувачами, може вказати на їхню соціальну активність
Звіти та відгуки	<ul style="list-style-type: none"> Оцінка результатів волонтерської діяльності, включаючи звіти про участь у ініціативах, програмах і проєктах та відгуки від інших учасників, може вказати на зміни у студентів та розвиток їхньої соціальної активності
Порівняння з попередніми даними	<ul style="list-style-type: none"> Порівняння рівня соціальної активності студентів до та після участі у волонтерських ініціативах і програмах, соціальних проєктах може показати зростання цього показника через участь у волонтерстві
Спостереження	<ul style="list-style-type: none"> Організація спостереження за студентами під час участі у волонтерських ініціативах, програмах, щоб визначити їхню активність, спілкування з іншими учасниками та взаємодію
Оцінка результатів волонтерських ініціатив і програм	<ul style="list-style-type: none"> Аналіз результатів волонтерських програм та ініціатив, в яких брали участь студенти, може вказати на їхню соціальну активність, внесок у громаду та зміни, які вони зробили через участь у них
Відслідковування змін у ставленні до волонтерської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> Проведення опитування (або спілкування зі студентами) до та після участі у волонтерських заходах
Соціальний вплив	<ul style="list-style-type: none"> Визначення соціального впливу участі у волонтерських заходах на студентів (розвиток емпатії, розуміння соціальних проблем та бажання допомагати іншим)
Розвиток навичок	<ul style="list-style-type: none"> Дослідження конкретних навичок, які отримали студенти під час участі у волонтерських ініціативах і програмах (наприклад, комунікація, керування проєктами, лідерство тощо)
Задоволення від участі у волонтерській діяльності	<ul style="list-style-type: none"> Оцінка рівня задоволення студентів від участі у волонтерських ініціативах і програмах, проєктах із волонтерською складовою може допомогти зрозуміти їхню мотивацію та інтереси у цій сфері
Перспективи майбутнього волонтерської участі	<ul style="list-style-type: none"> Вивчення намірів студентів участі у волонтерських ініціативах і програмах у майбутньому може допомогти розробити стратегії для залучення більшої кількості учасників до них

Рис. 2. Методи та індикатори вимірювання зростання соціальної активності студентів через їхню участь у волонтерській діяльності

конкурентним перевагою при пошуку роботи. Участь у волонтерських ініціативах і соціальних проектах з волонтерською складовою допомагає студентам розвивати комунікативні навички, вміння працювати в команді, приймати рішення й розробляти власні проекти в умовах

обмежених ресурсів та багато інших навичок. Таким чином, залучення студентів до волонтерської діяльності в університетському середовищі є важливим кроком у формуванні їхньої соціальної активності та відповідальної громадянської позиції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гевчук Н., Базиліук Д. Визначення мотиваційної складової волонтерської діяльності у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. 2023. № 38. С. 28–34.
2. Балашов Е. М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Психологія і педагогіка*. 2013. № 24. С. 12–16.
3. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*. 2019. Т. 2, № 18. С. 130–136. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-16>
4. Гунько С., Лях Т., Карпенко О. Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 218–224. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32>
5. Демида С., Носок М. Мотивація студентів до волонтерської діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2018. № 13. С. 168–174.
6. Драпушко Р., Горінов П. Волонтерство університетської спільноти. Допомога київських драгоманівців країні в часи війни. *Україна молода*. 2023. 7 черв.
7. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>
8. Лях Т., Спіріна Т., Котелевець А. Організація волонтерської діяльності в соціальній роботі. *Актуальні питання соціальної роботи* : навч. посіб. / ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород, 2023. С. 349–373.
9. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / З. Бондаренко та ін. ; ред. Т. Лях. Київ : Версо-04, 2012. 288 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/>.
10. Менеджмент волонтерських програм: *Посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм* : навч. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Лях, Т. Сила. Київ : ОБНОВА-КОМП., 2020. 174 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/>
11. Моторна М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до волонтерської роботи в закладах вищої освіти України: сучасний стан. *Humanitas*. 2024. № 1. С. 59–67. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9>
12. Поліщук Н. Волонтерська діяльність студентів в освітньому середовищі університету. *Věda a perspektivy*. 2023. № 4(23). URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-113-126](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-113-126)
13. Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2013. № 1. С. 77–82.
14. Kotelevets A. Volunteering online – today's challenges. *Social Work and Social Education*. 2021. No. 1(6). P. 98–104. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142)
15. Liakh T., Spirina T., Lekholetova M. Methods of territorial community assessment of own needs. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*. 2022. No. 1(50). P. 178–181. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181>
16. Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine / T. Liakh et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Vol. 3. P. 316–326. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>

REFERENCES:

1. Balashov, E.M. (2013). Psykholohichna struktura volonterskoj diialnosti yak zasobu samorealizatsii studentiv [Psychological structure of volunteer activity as a means of students' self-realization]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Psykholohiia i pedahohika*, (24), 12–16. [in Ukrainian].
2. Hevchuk, N., & Bazyliuk, D. (2023). Vyznachennia motyvatsiinoi skladovoi volonterskoj diialnosti u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Determination of the motivational component of volunteering among future specialists in the social sphere]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Seria: sotsialno-pedahohichna*, (38), 28–34 [in Ukrainian].

3. Bondarenko, Z., Zhuravel, T., Liakh, T., Serhieieva, K., Spirina, T., & Tymoshenko, N. (2012). Menedzhment volonterskykh hrup vid A do Ya [Management of volunteer groups from A to Z] (T. Liakh, Red.). Verso-04. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/> [in Ukrainian].
4. Bondarenko, Z.P. (2019). Sotsialno-pedahohichne volonterstvo yak brend suchasnoi studentskoï molodi [Social and pedagogical volunteering as a brand of modern student youth]. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*, 2(18), 130–136. <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-16> [in Ukrainian].
5. Demyda, S., & Nosok, M. (2018). Motyvatsiia studentiv do volonterskoï diialnosti [Motivation of students to volunteer activity]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*, (13), 168–174 [in Ukrainian].
6. Drapushko, R., & Horinov, P. (2023, 7 chervnia). Volonterstvo universytetskoï spilnoty. Dopomoha kyivskykh drahomanivtsiv kraini v chasy viiny [Volunteering of the university community. Assistance of the Kyiv dragomaniacs to the country during the war]. *Ukraina moloda*, (11) [in Ukrainian].
7. Hunko, S., Liakh, T., & Karpenko, O. (2023). Publichnyi prostir yak instrument rozvytku sotsialnoi zghurtovanosti hromady [Public space as a tool of community cohesion]. *Humanitas*, (2), 218–224. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32> [in Ukrainian].
8. Kotelevets, A. (2021). Volunteering online – today’s challenges [Volunteering online – today’s challenges]. *Social Work and Social Education*, (1(6)), 98–104. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142) [in Ukrainian].
9. Liakh, T., Spirina, T., & Kotelevets, A. (2023). Orhanizatsiia volonterskoï diialnosti v sotsialnii roboti [Organization of volunteer activities in social work]. U Aktualni pytannia sotsialnoi roboty (s. 349–373). RIK-U [in Ukrainian].
10. Liakh, T., Spirina, T., & Kovtun, Ye. (2023). Rozvytok sotsialnoi zghurtovanosti terytorialnoi hromady [Development of social cohesion in the territorial community]. *Humanitas*, (3), 41–48. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7> [in Ukrainian].
11. Liakh, T., Spirina, T., & Lekholetova, M. (2022). Methods of territorial community assessment of own needs. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, (1(50)), 178–181. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181> [in Ukrainian].
12. Motorna, M. (2024). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do volonterskoï roboty v zakladakh vyshchoi osvity ukrainy: suchasnyi stan. *Humanitas*, (1), 59–67. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.9> [in Ukrainian].
13. Polishchuk, N. (2023). Volonterska diialnist studentiv v osvithomu seredovyshchi universytetu [Volunteer activities of students in the educational environment of the university]. *Věda a perspektivy*, (4(23)). [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-113-126](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-113-126) [in Ukrainian].
14. Romanovska, L. I. (2013). Volonterstvo yak zasib profesiinoi sotsializatsii maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Volunteering as a means of professional socialization of future social workers]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii : Pedahohika*, (1), 77–82 [in Ukrainian].
15. Zhuravel, T., Liakh, T., Kachurovska, V., Pukha, K., & Yankovets, V. (2020). Menedzhment volonterskykh proqram: Posibnyk dlia pidhotovky menedzheriv volonterskykh proqram [Management of volunteer programs: A guide for training managers of volunteer programs] (T. Liakh & T. Syl, Red.). *OBNOVA-KOMPANI*. <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/> [in Ukrainian].
16. Liakh, T., Lekholetova, M., Kotelevets, A., Spirina, T., & Shved, O. (2021). Development of youth volunteer programs in the condition of the Covid-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 316–326. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334>